

Az egész kicsit álomszerű. Négy-öt évesek vagyunk, a szülők már elváltak, tehát a házban a család: Papa, Gabi bá – a nevelőapám, Éd, Pityu és én. Ez körülbelül 1950 táján lehetett. Rémlík, hogy félálomban szokatlan kutyaugatást hallottam. Akkoriban vidéken minden házban volt kutya, és a kutyák mindig ugattak valamiért. Ha valaki elment az ablak alatt, vagy ha egy részeg ember a kerítésnek dőlt. De mindig lehetett tudni, hogy mi történik, mi mit jelent. Most valahogy őrjöngve ugatott Mackó. Előtte is

Doboss Gyula 5

FURUNKULUS

Részlet *A Merza-napló*

című dokumentumregényből

volt kutyánk, egy németjuhász. Azt csak képen láttam, nem emlékszem rá, állítólag úgy tanultam járni, hogy belekapaszkodtam a szelíd és türelmes állat bundájába. Azután pulik következtek. Gyerekkorom kutyája ez a Mackó. Leginkább öreg kutyaként van előttem, akkor már állandóan lógtak az emlői, a farka alatt valami nagy véres hús fityegett, a bundája csimbókokban összeállt. Nagyon szerettük és ő imádott bennünket, gyerekeket. Akárcsak mi, ő is állandóan csavargott, vágatott végig a Toborzó utcán a ház előtt, ugatta a sárban elakadt lovakat, vadul csaholt, ha megállt a drótostót a kapuban. Ettől a drótostóttól nagyon féltünk, igaz, hogy vele ijesztgették a gyerekeket. Érdekes, hogy mégis arra emlékszem, hogy milyen jószágos arcú *öregember* volt. Ha erre az arcra visszagondolok, bizony ez az öreg nem lehetett több 40 évesnél. Borostás, nagy vöröses bajuszú, középtermetű férfi, aki egy kicsit mindig mosolyog, kivéve, amikor kiabál, hogy drótos, vagy valami ilyesmit. Ő javítgatta a kilukadt fazekakat, járta a várost, és ha behívták, leült a lépcsőre, térde közé kapta az edényt, megfoldozta. Mackó egy télen pusztult el, arra emlékszem, hogy Éd sírva hozta be ölében a csonttá fagyott, furcsa, lapos testet a lenti kertből, ahová az öreg kutya elbújt megdögleni.

Most is, az álom dunyháján keresztül éreztem, hogy mit csinál, hogyan ugat. Valakik jönnek, először a kapunál megállnak, benyitnak, akkor a kutya még dühödtebben ugat, de közben tolat hátrafelé, az ember vagy emberek lassan félve lépnek előre, a kutya hol előre kúszik két métert, hol hátratulat hármat, közben ugat, hátra forgatja a fejét, mintha mondaná, hogy nem halljátok, hogy mi van? Aztán egy nyikkanás, csönd, furcsán sokáig csöndben volt a kutya, ez eléggé rémisztő volt. Nem csak hogy mi lehetett, mi történt vele, hanem az eset különössége miatt. Gondolom, belerúgtak vagy a család valamelyik férfitagja megfogta és bezárta, hogy ne zavarja a jövevényeket. Nálunk a kutyák egyébként sosem voltak megkötte, nevelőapám egyik

kudarcba fúlt kísérlete, amikor rövid ideig láncon volt Mackó, de az egész család föllázadt és újra el kellett engedni.

Nekem mindig borzalmas volt látnom a kutyákat láncon, de a legkevésbé ilyen emlékem, amikor meglátogattam *Tiszát* a hentesnél.

6 Ez a nagy fehér kuvasz jóval később került hozzánk, nevelőapám, aki Szegedről származott s ott ismert valami Tisza nevű kutyát, nevezte el, talán, hogy kuvasz kell a házhoz, az is az ő ötlete volt, de aztán nem voltak jóban. A kuvasz fölnevelt, mondjuk nagykamasz lett, másfél éves, még játékos, de már félelmetes vicorgású, időnként vad jószág, aki anyámnak és nekünk amolyan türelmes-megengedő módon fogadott szót, nagyapámnak nyilván máshogy, és úgy rémlik, Gabival egyszerűen nem törődött. Voltak ijesztő dolgai és csínyei is. Mondjuk átjött a szomszédból Bató Venci, magas, nagydarab kamaszfiú, a kutya ráugrott, megfogta valahogy a vállánál a ruhát, és mint egy pakli kártyát kiterítette maga elé. Aztán ott állt fölötté farkcsóválva, röhögve, persze, hogy sírt Venci, félt. Néhány ilyen esetre hivatkozva, de mindig is úgy éreztük, hogy inkább azért, mert nem jönnek jól ki egymással – Gabi elpaterolta a háztól a kutyát. A Földműves Szövetkezet főkönyvelőjeként sok mindenkit ismert, például K. Ferit, a henteset. Ez egy pirosposztag, sötétszemű, sötéthajú, középtermetű, erős pasas volt, megjelent valami zsákka-l, rúddal, homályosan látom az *egészet*, de a részletek beleégték emlékezetembe, pl. ahogy rálépett a kutya fejére, és valahogy hurkot tett a nyakára, betette a zsákba félig, aztán azt hiszem, hogy anyánk nem engedte, hogy tovább nézzük a jelenetet, és egyszer csak csönd volt az udvaron.

Úgy emlékszem, tél volt és a Danca-féle örökölt irhabundámban látogattam meg, hónapok múlva, valahogy kinyomoztam, hogy hol tartják. A hentes nem volt otthon, legényei azt mondták, hogy ne merjek a kutya közelébe menni, mert széttép. A kutya láncon volt, ugatott, csaholt, őrjöngött, valami koszos alumínium tálat toltak bottal elébe véres mócsingokkal.

Nehezen tudom könnyek nélkül felidézni a jelenetet: minden félelem nélkül odamentem a kutya-hoz, az rám ugrott, majd hanyatt estem, hatalmas, nehéz állat, átölelt a két felső mancsával és nyüszített.

Ennek a háznak az utolsó kutyája Betyár volt, úgy is mondhatnám, hogy az utolsó kutya nagyapám életében. Nem is tudom, honnan szereztük, pár hetes kis fekete gömböcöt. Ez az egész persze később volt már, az egyik utolsó fénykép nagyapámról, amit Éd csinált róla, valahol a havas udvaron: magas karcsú alak, alsólábszár közepig érő hosszú, testhez simuló télikabátban, jellegzetes kucsmájában, mutatóujját figyelmeztetve fölemeli, és nézik egymást a kutyával. Ez az állat, mint minden puli, szeretett rohangálni, csavarogni. Ez is lett a veszte, vagy mije. Nem tudjuk, mi történt vele. Keranya, papa húga, Jászberényben lakott már, áldott jó szíve mindig jobban befolyásolta tetteit, mint józan megfontolások, bár bizonyára gyanította, hogy

veszélyes, meg hát tiltva is volt, nevelőapám épp elégszer letolta, de ő újra és újra kiengedte a kutyát. Egy ilyen kiengedés után Betyár eltűnt. Nem volt túl félelmetes ez a kis puli, megfoghatták, kiköthették, és élete végéig ugatva őrizhette valaki másnak a házát. De rosszabb is történhetett. „Nekünk nem lesz több kutyánk.” – mondta Édesanya.

7

Szóval, most csönd van, éjszaka, utóbb megtudtam, hogy hajnal felé volt, két óra körül inkább, tehát amikor még sötét van és legmélyebben alszanak az emberek. Ez volt az államosítások, a letartóztatások, a házkutatások kedvenc időpontja. Biztosan tanították ezt, a házkutatók, letartóztatók, államosítók *iskolájában*, hogy ilyenkor kell menni, ilyenkor a leggyámoltalanabb, a legkábább és talán a legfélénkebb is a fölriasztott ember. Ekkor még volt külön hálószoba. Kihúzható, hatalmas, sárga fa-részekből álló és zöld brokáttal kárpitozott ágy, annak a különleges sárga rózsafa garnitúrának a része, amit Éd kapott édesapjától lány korában még vagy férjhezmenetele előtt. Nos, ebben a nagy házastársi ágyban fekszünk mi anyánk mellett kétfelől öcsém-mel, orrunkig felhúzza a takaró, félünk és kíváncsiak vagyunk egyszerre, leginkább az az ijesztő, hogy milyen csöndben vannak a mindig határozott felnőtt férfiak. Papa és Gabi. Négy vagy öt idegen ember van a szobában, jól emlékszem, hogy valamelyiken, lehet, hogy többen is, olyan fekete bőrkabát volt, amit később a filmekben láttam, volt valami főnök közöttük, valamit magyaráztak meg felolvastak egy papírról. Kisfiúk voltunk, nyilvánvalóan kevés konkrétumot mondtak el nekünk a családban arról, hogy kivel mi történt, mi van. De azért egy-egy megjegyzést elkaptunk, és a lényegét, a hangulatot sejtettük, érzékeltük, persze túltettük magunkat ezeken a dolgokon, mentünk játszani, nézni a békákat, mit tudom én...

Azért volt szó ilyesmiről, mikor nagyapám biciklivel végigkari-kázott velem a városon, ott ültem elől a gyerekülésben, láttunk egy szép nagy tornyos épületet egy nagy tér sarkán, és nagyapám annyit mondott, hogy itt dolgozott Papa. Ez volt a Nemzeti Bank, aminek korábban igazgatója volt. Vagy mikor még apánk Jászberényben élt, mikor még nem váltak el, elvitt bennünket a cukorraktárba, ahol dolgozott. Nagyon jó munkának gondoltuk, cukros zsákok között, maga a boldogság. De hát, valahogy tudtuk, hogy nem volt boldog. Mi viszont azok voltunk, amikor kilukasztottunk egy zsákot és kipiszkáltunk belőle némi cukrot. Vagy emlékszem arra a feketén csillogó kisonatra, aminek a kerekeit vékony rézkarnisból készült lapocska kötötte össze, és amelyhez nem volt szabad hozzányúlni. Különben fel sem értük volna, csak lestük a szekrény tetején száradó, szép lakkozott famozdonyt, amit apánk csinált, nem nekünk. Szóval volt valami sejtésünk arról, hogy ez így nincs teljesen rendben, hogy aki katonatiszt, az nem jár katonaruhában,

Új Forrás 2013/2 – Doboss Gyula: Furunkulus
(Részlet: A Merza-napló című dokumentumregényből)

nincs fegyvere, és fajtékókat készít eladásra. Na, nem mintha ezen sokat keseregtünk volna, inkább csak azon, hogy ezek nem lesznek a mieink. Aztán elkaptunk mondatfoszlányokat arról, ami történt a városban, először az embereket megfosztották állásuktól, aztán a tulajdonuktól. Szó volt róla, 8 hogy Fecskééktől elvették a malmot, és, hogy Molnáréknál is van valami baj Jákóhalmán, ők is malomtulajdonosok voltak.

Megjegyzem, Molnárék most is azok. Persze ezek már az unokák. Az unokák, akik az én generációmba tartoznak. Talán Zsuzsának hívták azt a mindig mosolygó, kicsit kövérkés, nagyon világosszőke, piros arcú lányt, aki pár évvel alattam járt gimnáziumba. Voltunk együtt házibulikban, és ma övé az a malom, láttam, szépen felújítva, vicces, nagy szélkerekek is vannak rajta, mintha szélmalom lenne, erről nekem a Don Quijote ifjúsági változatának illusztrációi jutnak eszembe. Ezek a házibulikon is volt azért jelentősége annak, hogy mi a helyünk, nekem s öcsémnek, a családnak a városban. Nagyon utáltam ezt a megkülönböztetést, akármerről jött is, akár utálattal akár tisztelettel került szóba: úri gyerekek. Hogy ez mit jelent, arról nagyon sok mindent lehetne beszélni, jelentette azt (az ötvenes, hatvanas években), hogy szegények vagyunk, azt, hogy titkolnunk kell mi volt apánk, nagyapánk foglalkozása eredetileg, hogy be kell fogni a száunkat, ha valaki ilyesmit hoz szóba, ezt szégyellnünk kell egy kicsit vagy nagyon. De jelentette azt is, hogy olyan házibuliba vagyunk hivatalosak, ahová nem úri gyerekek nem mehetnek. Na, ezt a részét utáltam egészséges kamasz ítéletemmel, nem imponált nekem, amikor Jankovics patikus házibuliján Jutka lányuk tiszteletére, születésnapjára eljött az öreg, rozoga, göcsörtös kezű cigányprímás két kollégájával és ott húzták a nótát. Ma elképesztőnek tűnik ez, hihetetlennek, regényszerűnek. De hát nem is ez volt az igazi realitása ezeknek a házibuliknak, hanem az állami patika elcsent szeszkészletéből készített mindenféle színű likőrök, az, hogy a talán nem legelőnyösebb kinézetű lányt a szülei férjhez akarják adni, s máris keresgéljük a jövődöbelit. Az, hogy a másik patikus lánya, vörös, nagy mellű, lomhamozgású, fehérbőrű, izgató zsidólány engem szúrt ki magának. Vagy emlékszem arra, ez korábban volt, még általános iskolások voltunk, hogy néha figyelmeztettek, hogy ne játszunk állandóan az utcagyerekekkel. Holott mi is, életvitelünk alapján, utcagyerekek voltunk, sosem jártunk például óvodába. Azaz egész nap kint voltunk, játszottunk az utcán, a nádasban, piócákat piszkáltunk a Csincásban, bújócskáltunk. Később a futballozók körül ólálkodtam én, mert nem voltam ügyes játékos. Néha bevettek a csapatba, pláne, mikor már saját futballabdát kaptam nevelőapámtól, ezt a labdadolgot pártolta, tekintve, hogy ő maga kosárlabdázott valamilyen szinten.

Emlékszem néhány valódi utcagyerekekre, ezek a fiúk nyomorogtak. Szakadt klottgatyában és mezítláb járt például szegény Torma Pista. A volt

zárdában, ahová rég kislányként édesanyám is járt, most egy osztályban ülünk, s ha Pista fölállt valamiért, és előrehajolt a padban, láttam a fehér feketét, amin rongyos volt a fekete klottgatyá. Így is van előttem, mindig ebben a rongyos fekete klottgatyában, nem messze tőlünk laktak, sápadt arcú fiú volt, örökké csavargott. 1956-ban, amikor a Főtéren egymás mellé kiterítették a halottakat, akiket legéppisztolyoztak az orosz katonák, a sápadt Pista is ott feküdt – haslövés. Emlékszem egy másik fiúra, pontosabban leginkább két jelenetre vele kapcsolatban. Az egyik, amin aztán annyit röhögünk a testvéremmel, amikor megkérdezte ez a srác: „Néked hány gatyád van?” Nyilván úgy látta, hogy több, mert neki csak egy.

Nekünk templomba kellett járnunk, nem is *járnunk*, néha vasárnap, ünnepi alkalmakkor *elvonulni* a templomba. Ezeket a vonulásokat gyűlöltem. Több ok miatt. Nevelőapám és anyám karonfogva, előttük kellett menni nekem az öcsémmel, és fognunk kellett volna egymás kezét. Na, ezt nem bírtuk. Aztán nagyon kellemetlen volt a térdzokni. Szorította a térdhajlatom. Mindig letoltam, legyűrtem, elmagyarázták, hogy ennyit ki kell bírni, és újra felhúzták. Szörnyű volt a nadrág is, tökéletesen előttem van, kantáros, vastag posztóból készült, térd alá érő szürke nadrág, amibe évek alatt se tudtam úgy belemőgni, hogy csinos legyen. Na, arra emlékszem, hogy a templomban az egyébként bámulatosan szép és nekem gyerekek megrázó erejű, hatású oltárkép háttére előtt ott állt ez a fiú, fölemelte a fejét, szeme egy kicsit kifordult, mint a szenteké a képeken, énekelt és csorogtak a könnyei végig az arcán. Valamiért ezt a könnyes arcot utáltam. De a kötelező templomba járást sem szerettem, ennek semmi köze ahhoz, hogy akkor vagy később, hogy viszonyultam ahhoz, amit vallásnak hívunk vagy hitnek.

Volt egy-két jellegzetes ruhadarab a családban, azt mondhatnám, hogy divatok voltak. Volt például Gabi-divat. Ilyen volt a térdnadrág. Ő gyerekkorában térdnadrágot hordott, és kitalálta, hogy nekem is térdnadrágot kell hordanom. Valahogy Pityunak nem kellett. Én voltam a nagyfiú, rajtam kipróbálták ezt a térdnadrág-hülyeséget. Borzalmas volt. Az iskolában rajtam kívül csak egy fiú járt térdnadrágban. Sinka. Furcsa fiú volt, mindig túl közel jött hozzám, hozzámért, egyszer ajánlotta, hogy nyomjuk össze a fütyülönket. Na hát ettől a történettől sem szerettem meg jobban a térdnadrágot.

Gabi hozta divatba a hálóinget is. A „divatba hozás” azt jelenti, hogy muszáj volt hálóingben aludnunk. Külön kiképzések voltak a pisiléssel kapcsolatban. Nagy udvarunk volt és messze volt kint a budi. Oda a gyerekek éjszaka nem tudtak vagy nem mertek kimenni. Pláne hidegben, hálóingben. Úgyhogy volt egy bili. Abba pisilt mindenki. Utálatos dolognak tartottam gyerekként

is. Nevelőapánk elmagyarázta, hogy ha már nem tudjuk fölemelni a nehéz bilit, akkor térdeljünk le és úgy pisiljünk bele, hogy ne menjen mellé.

Nos, az agyamban állóképként rögzült jelenetben nevelőapám hálóingben, talán zokniban és papucsban áll, mellette nagyapám nadrágban, mezítláb, papucsban, a hózentráger alá begyűrt pizsamában.

10 Csönd van, és az a valaki valami olyasmit olvas fel, amit úgy hallgat a család, mint egy halálos ítéletet, amit már tudtak is előre, csak az volt a kérdés, mikor hirdetik ki. Az idegen férfiak arcára nem emlékszem, csak valami furcsa mozdulatra, ahogy az egyik tekergette a nyakát valahogy kényszerezetten, mint aki azt mondja, hogy ő nincs is itt, vagy ezzel nem ért egyet, és lopva ránk nézett, ránk-ránk pillantott, a szép, fekete hajú anyámra, aki fölül fodros, ujjatlan, szépen fénylő hálóingjében ült az ágyon, közöttünk. Az emlékek, a képzelet és valami furcsa, külső nézőpontból való látás keveredik e jelenetben. Mintha határidőről lett volna szó, átpakolásról, hogy lakó jön, de lehet, hogy ezekről csak később. Lényeg, hogy nagyapám házát államosították. Ez volt a szakkifejezés, ahogy később megtudtam. Ekkor és ezután csak azt sejtettem, éreztem, hogy minden valahogy megdőlt, elferdült. Mint ahogy később, a vidámparkban, az elátkozott kastélyban láttam. Rám akart zuhanni a világ. Az izgalmas gyerekkor mindig szomorúságot is hozott ezentúl, mintha az élet ezután nem lehetett volna egyszerű, mi gyerekek ettől kezdve gondokról is értesültünk. Elejtett szavakból, szomorú arcokat látva vagy a feszültségből, félelmekből, melyben élt a család.

Nem tudom, hány évvel későbbi jelenet ötlík eszembe: egy hatalmas *furunkulus*, elhanyagolt, elgennyesedett seb van a combomon. Megyek haza az iskolából, és több lukon csorog ki a genny ebből a sebből, végig a lábamon. Mintha már rég kínlódtam volna ezzel, és nem nagyon törődtek volna velem. Lehet, hogy képzelődés, de ekkor éreztem olyasmit, hogy a családnak nincs rám ideje, ereje vagy, hogy valami hiányzik, véget ért. Aztán Keresztanya, aki ekkoriban már Jászberényben lakott, kovászt csinált, azt kente rá, hogy az majd segít, hogy kiszívja és meggyógyítja, egy darabig még kínlódtam ezzel, orvostól persze szó se volt, aztán húszforintosnyi kerek kidudorodás, úgynevezett vadhús maradt utána, ezzel aztán dicsekedtem a strandon, hogy mim van. És sok minden történt aztán, alapvetően az volt a rossz, hogy mintha senki sem mondott volna igazat. De nemcsak ez, hanem hogy nem is volt egységes a család. Papa nem ugyanúgy gondolkodott, mint nevelőapám, aki egyébként párttag volt, valószínűleg nem legbensőbb meggyőződéséből, de mégis némileg *azokhoz* húzott, a másik oldalra. Mikor azt mondta, hogy ne beszéljenek nekünk a régi dolgokról, mert a kettős nevelés rossz, az iskolában úgyis mást hallunk, esetleg elszóljuk magunkat, és abból baj lesz. Ebben is több minden keveredett. Lehet, hogy féltett is minket, a családot, de nem is értett egyet teljesen azzal, amit Éd vagy Papa mondtak vagy mondtak

volna. Ő javasolta, hogyha kérdezik apám foglalkozását, mondjam azt, hogy nevelőapám főkönyvelő, és ha erőltetik, hogy *édesapám* mivel foglalkozik, akkor mondjam meg az „igazat”, hogy vasesztergályos. Ez már általános iskola felső tagozatában volt és a gimnáziumban. Nem voltunk már hülyék. Tudtuk, hogy édesapánk gyerekkorától katonaiskolába járt, 11 hosszú évekig nevelték, tanították katonának, az édesapja is katonatiszt volt, akit nem is látott, mert hősi halált halt, mielőtt ő megszületett, nagyapja meg csendőr ezredes. És hogy egy szegény özvegy tanítónő nevelte. A Csillagnagy mama. Szóval ez a sok minden a mi szemünkben nem tűnt rossznak vagy bűnnek, mégis titkolni kellett, mint valami szégyellnivaló szennyest.

Az már egyenesen dühöt váltott ki belőlem, amikor megtudtam, hogy valamilyen városi gyűlésen bizonyos *Kapusné* azt mondta, hogy ne vegyenek föl a gimnáziumba, mert „osztályidegen” vagyok. Vagy jóval később, amikor friss diplomásként az első évemet töltöttem gyakorló tanárként a gimnáziumban, s egy öreg, ragyás arcú, agresszív pacák, valami nyomdász megállított az utcán, hogy ismer, és azt javasolja, hogy vágassam le a szakállam, mert ennek így rossz vége lesz. Az esetről az igazgatóval is kellett beszélnem, ez az öreg genyó neki is elmondta a véleményét, és a beszari, valamikor papnak készülő, ekkor komcsi iskolaigazgató, természetesen félt ettől a vörös veterántól.

Mikor gimnazista voltam, persze még más volt az igazgató. Schuk Lajos, ahogy mondták, régi vágású úriember. Köpcös, őszes kefehajú, jól öltözött, fúrge mozgású, szigorú agglegény. Nem lehetett előreköszönni neki, ő emelt kalapot minden diákjának az utcán. Ezt furcsállottuk.

Valami célzást tett egyszer szülői értekezleten anyámnak, hogy nem árt, ha a fia KISZ-tikár lesz, jobb védeni a támadási felületeket, és ezzel a származással stb. stb. Tény, hogy behívatott az irodába, talán második voltam, és elmagyarázta, hogy jó föllépésű fiú vagyok, mint szavaló tudok szerepelni, tehát ő alkalmasnak talál arra, hogy ifjúsági vezető legyek. Már nem emlékszem, hogy hogy reagáltam erre, biztos megtiszteltetésnek tartottam, csak pár hónap múlva kezdtem utálni az egészet, amikor láttam a városi szervezet és a rút KISZ-tanácsadó tanárnő rengeteg hazugságát. Vagy a leírt marhaságokat olvasva, amit „irányelvekként” küldtek - émelgett a gyomrom. Nem tudtam a funkciótól megszabadulni gimnázium végéig, és amikor visszamentem tanárnak az új, ifjú igazgató, erre a múltamra hivatkozva erőltette rám, hogy legyek úgynevezett KISZ-tanácsadó tanár. Indokolás az volt, hogy mindig a legfiatalabb férfi tanárok kapják ezt a feladatot, vagy funkciót, nem várható el gyerekes anyáktól vagy öregektől, hogy az ifjúsággal megfelelően tudjanak foglalkozni. Közben én utálkozva, réges-rég

szakítottam mindennel, ami *szoccal, kommal* volt kapcsolatos. Az egyetem előtt, a katonaságnál, még káderlapom alapján, azaz az utánam küldött információk szerint a nyakamba akartak sózni valamilyen mozgalmár funkciót,

de azt mondtam, hogy idegösszeroppanásom volt, és alkalmatlan vagyok ilyesmi vállalására. Az idegösszeroppanásból manifeszt értelemben egy szó sem volt igaz – és hogy milyen érzékeny idegrendszerű kamasz és ifjú voltam, azt rajtam kívül talán csak anyám tudta vagy sejtette.

12 „*A kommunizmus megbukott mindenféle értelemben, de a kommuniztáktól nehéz megszabadulni, mert senki sem olyan konok és veszedelmes, mint egy bukott eszme haszonélvezője, aki már nem az eszmét védi, hanem meztelen életét és a zsákmányt.*” (Márai) – Na, igen...

Mintha mindig is lett volna valami társasági életféle nálunk, leszámítva a háború utáni éveket, amikor a férfiaknak nem volt állásuk, s azt hiszem nyomorogtunk. És azt az időszakot, amikor nevelőapám már beteg volt, valami komplikáltabb és egyre súlyosodó agyér-elmeszesedés. Papa halála után is voltak barátaink, Halasiék - a gyerekorvos és felesége, vagy Ugrinék, mindkettő pár esetén szép nők és szép férfiak. Édesanyám még nyolcvan éves korában is sudár szép asszony volt, nevelőapám is sokáig stramm, magas, saszorrú férfiú, szemébe hulló sűrű, szőkés, majd őszes hajjal, sok nőnek tetszik ez a típus.

Régebbi időkből akarok elmesélni két jelenetet. Emlékszem, hogy nyári estéken a hosszú veranda kiszélesedő részén, amelyet futó vadsóska-lugas vett körül, a pinceajtó közelében, fonott kerti bútorokkal berendezett részen ültek a vendégek s a család. Kártyáztak, beszélgettek. Helmék voltak ott, mi, gyerekek kis sámlin ültünk, én néztem a folyosói lámpa körül kavargó rovarokat, és öcsémmel mindketten szájtátva hallgattuk a felnőttek beszélgetését, míg vagy az előkerült téma miatt vagy csak a kései óra okán, el nem zavartak bennünket aludni. Mintha vidámak lettek volna, nevetgélés, vicces csipkelődés, hogy ki csal a játékban, ki nem. Nagyapám is jelen volt ezeknél az eseményeknél. Emlékszem, előfordult, hogy leült kártyázni, de általában csak gibicelt, édesanyám kártyái fölé hajolva, orra végére lecsúsztatott „pápaszemmel”, felvont szemöldökkel nézte a lapokat. Vannak vagy voltak az ismerősök között olyanok, akik ha vendégségbe jöttek hozzánk, papa elűnt vagy nem jött elő. Ilyenek voltak Beleznyák. A férfi, akit a széles arcú, terebélyes fenekű, mosolygó, aranykoronás fogú felesége, Ili Feruskának hívtak, amatőr festőművész-féle volt. Emlékszem, milyen izgalmasnak találtam a házukat, az udvarral együtt. Az udvar olyan volt, mint a dzsungel, tele csigával, árnyakkal. A házban a két szobát alkív választotta el, ilyet korábban nem láttam, az alkívon függöny, széthúzva, vastag zsinórral kikötve. Az egyik sarokban hintaszék, ezt a bútordarabot is csak tőlük ismertem még, „Feruska” íróasztalán egy tör, csillogó fém tokban, gyerekkorom óta meglévő

kés- és fegyvermániám miatt izgatottan nézegettem mindig, mikor náluk jártunk. Nem fordult elő gyakran, talán valamiért átküldtek, hogy kölcsönkérjek, vagy üzenetet adjak át. Ilyenkor kedvesek voltak velem, valamivel megkínáltak. A lakásuk berendezése is hatott bizonyára arra, ahogy majd húsz év múlva kezdő tanárként én csinósítottam saját szobámat, ahol az ágyam fölött a falon ugyanúgy számtalan műtűrke volt felakasztva, mint náluk. Emlékszem még a nagyméretű ordító tigrisfej-festményre, és nagyon érdekesnek találtam azt a kis gipszkezet, amit *Feruska* mintázott valamelyik családtagról, talán egy gyerekéről, ez a része a történetnek homályos. Lényeg az, hogy amikor még ők minálunk kártyáztak, az idős *Feruska* határozottan szép férfi volt, rövid, mákos dróthaja kemény hullámokban, angol bajusz, a szeme villogott, és halálosan komolyan vette a partit, kisebb mosolyok játszottak csak a szája körül. De nem ez volt benne a legérdekesebb, hanem az, hogy csattogtatta a műfogsorát. Ili elterült, elterpeszkedett fenségesen egy fotelben, közönségesebb székekbe nem fért bele. De valahogy szép volt ez a debella nő, bőre fehér, ki volt rúzsozva a szája, a mi családjunkban ez nem volt szokás. Ili nénit sosem láttam festék nélkül. Aranyvégű, borostyánszopókájú, hosszú szipkájában mindig égett egy félbevágott cigaretta. Más nem dohányzott a házban, Papa már leszokott róla rég, csak Ili, neki szabad volt.

Na, amit mondani akarok: valami bűnt követhettek el Papa szerint, azt, ami édesapámat is sértette, emlékszem, Ilit nagypicsájúnak, *Ferust* hülyének mondta apánk, és általában, mint valami árulókról beszélt róluk, akik most „Gabi seggét nyalják”. Mások vendégeskedésekor Papa fölbukkant, nekem akkor úgy tűnt, hogy valami távoli, rejtélyes odúból: ez a szomszéd, de mindig kicsit sötét, rosszul megvilágított szoba volt, ajtókkal és függönyökkel elválasztva anyámék lakrészétől. Ha Iliék voltak ott - nem jött elő. A verandán zajló beszélgetések, kártyáztatások, mint mondtam, egyrészt a fölnőtt beszéd kihallgatása miatt voltak érdekesek, másrészt az éjjeli állatok miatt. Néha ijesztő csattanással vágódott be a fénykörbe egy csibor. Ezek az óriási kétéltű rovarok a közeli Csínca vizéből röppentek fel valahogy, és ott landoltak, rúgkapálva, hanyattesve a piros-fehér kockás veranda kövön. Hátul az udvarban sündisznók neszezték, néha láttuk is őket vagy hallottuk, ahogy a kutyák kétségbeesett dühvel, őrjöngve csaholnak, mert nem tudják a tüskés ellent megközelíteni.

Emlékszem, két eset volt, amikor nagyon meglepett Papa viselkedése. Egyenes tartásával, arckifejezésre, alkatra, szigorú jelenség volt. Mintha mindenki egy kicsit tartott volna tőle. De gyerekkoromtól fölnőtteségemig, amíg abban a városban éltem, vagy míg éltek azok, akik ismerték, mindig tisztelettel és megbecsüléssel említették az *igazgató urat*. Ez jól esett, ma egyenesen

büszkévé tesz. *Jó volt* Merza István unokájának lenni. Tudtam, persze, nem, nem tudtam, halványan, valahol, tudatom mélyén sejtettem, hogy ez a szigorú jellemű férfi jó ember, az is kiderült, hogy érzelmes és vidám is tud lenni.

Járt hozzánk akkoriban (tízéves sem voltam, édesanyám har-
14 minc, nagyapám hatvan) egy asszony. Azt hiszem, hogy aki találkozott vele, életében nem felejtette el. Erre egy példát tudok mondani. Évtizedek múlva, mikor a kiadóban BB könyveit szerkesztettem, sok mindenről beszélgetve szóba került, hogy Jászberényből származom. Megkérdezte, hogy nem emlékszem-e véletlenül egy névre: Schlégl Katalinra. Hát hogyan emlékeztem volna rá, a kisfiú már érezte a női vonzerőt. Ennek a számunkra rejtélyes, szép néninek, aki lehetett vagy harminc év körüli, volt valami története, amit senki nem mesélt el végig, valami férfiről, aki meghalt, vagy pilóta volt, és lezuhant, vagy elhagyták egymást. Szóval valami izgalmas és tragikusan befejeződött háborús szerelmi történet egyik szereplőjét láttuk benne. Úgy emlékszem, akkor szűk szoknyát viselt, meg valami fényes blúzt, ami feltűnően feszült, és amikor kacagott, hátradobott, vörösseszőke haja, mint valami vízesés a csípőjéig zuhant. Zongoraművésznőnek készült, de állítólag tehetségesen induló karrierje vagy a háború vagy a magánéleti ok miatt keréketört. Zongoraórákat adott, ebből élt, tudomásom szerint magányosan, de társaságokba egy-két helyre el-eljárt, mindenhol szerették, mert kedves volt, elegáns és gyönyörűen zongorázott.

Hát róla beszélt BB, az érzékeny, egy időben nagyon népszerű, de ahogy egy kritikámban is megfogalmaztam, félreismert tehetségirányú író... Családjukat kitelepítették a Jászságba, egy „osztályidegen” kitelepített család előbb-utóbb találkozott más osztályidegenekkel, így ismerte meg a szép zongoratanárnőt, akiről évtizedek távlatából is elragadtatással beszélt. Ez a Kati néni anyám barátnője volt. Nálunk is zongorázott, nem tudnám megmondani, hogy mit, csak azt, hogy többfélét, gondolom a magyar nótától a klasszikusokig a dzsesszen keresztül több dolog előkerült. Ekkor még megvolt a zongoránk. Ott terpeszkedett az egyre szegényedő és egyre zsugorodó lakásban.

Egyszer csak nyílt az ajtó, és Papa lépett be, kis bajusza alatt finom mosoly. Általában gyűrött nadrágban, egykor drága, de mostanra agyonfoltozott ingekben, vacak pulóverben, gyakran agyonkoptatott frottírköpenyben jött-ment, most elegáns volt. Legalább is, én, tátott szájjal annak láttam. Normális pantalló volt rajta, úgy emlékszem, hogy gyönyörű csikos ing. Ezt a puplin finomságot azért jegyeztem meg, mert jóval később ebből varrt nekem édesanyám olyan inget, ami a környezetemben senkinek nem volt, nekem sem, azóta sem. Szóval így volt öltözve, a haja, amely máskor csapzottan lógott, és ahogy ő mondta, *rabbi-sapkával* volt leszorítva, ez a gyér kis haj magas homlokán most gondosan oldalra kifelé, van egy régi fényképe,

ott ilyen a frizurája, emlékeimben, máshol soha. Lényeg az, hogy egy idő után, nem tudom, milyen zenére (vagy a rádióból jött, vagy a tekerős lemezjátászból, de az se kizárt, hogy édesanya játszogatótt valamit) - egyszer csak Papa és Schlégl Katalin elkezdtek táncolni. És igen, keringőztek. Döbbsent gyönyörűséggel néztük.

15

A zongorával kapcsolatban sok emlék közül, még egy, nagyon erős. Azt gyakran láttam, hogy Papa leül a zongora mögé, bal könyökével fel-támaszkodik rá, és jobbal pötyögtet valamit. Aztán legyint, föláll, elmegy. Egyszer, nem tudom ez mikor volt, a gyerekkor homályába vesznek bizonyos részletek, elkezdett valamit játszani. A lánya mögéje állt, ő kicsit hátra-hajította a fejét, és hozzáért Éd-hez, aki elkezdte énekelni, hogy „Eresz alatt fecskéfészek, fecskemadár búsan nézlek, te voltál itt a múlt nyáron, nem hagytál el, mint a párom”. Ez a zongorázás és nótázás a maga nemében egyedülálló eset volt. (Éd gyakran énekelt önfeladten munka közben, sok mindent, nem vidáman. Tőle ismerem a háborús dalokat, egy csomó egykori és újabban ismét felkapott nótát, egy csomó divatszámot, sanzont, hatvan-hetven évvel ezelőtti idők melódiáit.) Aztán később valahonnan vagy valahogy kiderült, hogy ez Papa nótája. Nem tudom, miért vagy hogyan is tanultam meg. Egyetemista koromban könnyes szemmel, ordítva énekeltem, spiccesen, csoporttársaimmal, akikkel állandóan *bulizni* jártunk. Ez akkor azt jelentette, hogy elmentünk egy olcsó kocsmába, tíz szép és kevésbé szép lány, és kettő vagy három fiú, és énekelünk, amiért, előfordult, hogy verekednem kellett egy földühödött vasutassal, előfordult, hogy hozánk ültek a csavargók, kocsisok vagy más diákok – a mindig vegyes, vasútállomás melletti „Sárkány” közönsége – és velünk gajdoltak.

Új Forrás 2013/2 – Doboss Gyula: Furunkulus
(Részlet: A Merza-napló című dokumentumregényből)

